

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор з наукової роботи
Національного університету
«Львівська політехніка»
д.т.н., доцент

І.В. Демидов

2020 р.

ВИТЯГ

з протоколу №3/20

фахового семінару

зі спеціальності 081 «Право»

Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
від «12» листопада 2020 р.

- 1. ПРИСУТНІ:** 11 із 11 членів професорсько-викладацького складу Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»:
- 1. Ортинський Володимир Львович** – директор Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти, доктор юридичних наук, професор;
 - 2. Гарасимів Тарас Зеновійович** – професор кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права, доктор юридичних наук, професор;
 - 3. Жаровська Ірина Мирославівна** – професор кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права, доктор юридичних наук, професор;
 - 4. Ковальчук Віталій Богданович** – в.о. завідувача кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права, доктор юридичних наук, професор;
 - 5. Бортник Надія Петрівна** – завідувач кафедри адміністративного та інформаційного права, доктор юридичних наук, професор;
 - 6. Гумін Олексій Михайлович** – завідувач кафедри кримінального права і процесу, доктор юридичних наук, професор;
 - 7. Макарчук Володимир Степанович** – професор кафедри теорії та філософії права, конституційного та

міжнародного права, доктор юридичних наук, професор;

8. **Сливка Степан Степанович** – професор кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права, доктор юридичних наук, професор;

9. **Личенко Ірина Олександрівна** – завідувач кафедри цивільного права та процесу, доктор юридичних наук, професор;

10. **Канцір Володимир Степанович** – професор кафедри кримінального права і процесу, доктор юридичних наук, професор;

11. **Забокрицький Ігор Ігорович** – доцент кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права, кандидат юридичних наук, доцент.

З присутніх – 10 докторів наук і 1 кандидат наук (з них 3 доктори наук – фахівці за профілем представленої дисертації).

Голова засідання – **Ортинський Володимир Львович** – директор Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти, доктор юридичних наук, професор.

2. СЛУХАЛИ: Доповідь аспірантки Пивовар Майї Сергіївни за матеріалами дисертаційної роботи на тему: «Правові засади взаємодії державної влади та опозиції в період демократичної трансформації: перспективи законотворення», представленої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Науковий керівник: **Ковальчук Віталій Богданович**, доктор юридичних наук, професор (наказ № 225-5-10 від 12.09. 2017 р.)

Тему дисертації затверджено 23.10. 2017 р. на засіданні Вченої ради Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», протокол № 5.

Робота виконана на кафедрі теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка».

По доповіді було задано 6 питань, на які доповідач дала правильні та ґрунтовні відповіді. Питання задавали:

- *Макарчук В.С.* – професор кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права, доктор юридичних наук, професор;
- *Сливка С.С.* – професор кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права, доктор юридичних наук, професор;
- *Жаровська І.М.* – професор кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права, доктор юридичних наук, професор;
- *Гумін О.М.* – завідувач кафедри кримінального права і процесу, доктор юридичних наук, професор;
- *Канцір В.С.* – професор кафедри кримінального права і процесу, доктор юридичних наук, професор;
- *Гарасимів Т.З.* – професор кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права, доктор юридичних наук, професор.

3. ВИСТУПИ ПРИСУТНІХ:

З оцінкою дисертації аспірантки кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Пивовар Майї Сергіївни виступили рецензенти:

Бортник Надія Петрівна – завідувач кафедри адміністративного та інформаційного права, доктор юридичних наук, професор, яка зазначила, що однією з провідних ознак, базових характеристик сучасних розвинених демократичних держав є наявність фактичного існування та правового забезпечення діяльності опозиції як основної противаги можливій узурпації державної влади. Разом з тим досвід функціонування опозиції, в новітній історії Української держави, показує цікаву тенденцію на деформоване розуміння сутності цього політико-правового інституту, зважаючи на повне його заперечення в радянській теорії та практиці державного будівництва.

Актуальність дослідження підтверджує беззаперечний факт відсутності належних політико-правових традицій взаємодії державної влади та опозиції. До цих пір кожна виборча компанія в Україні будується на біполярному принципі, де переможець отримує все, переможений – практично нічого. Більше того, ті представники народу, які приходять до влади всілякими способами і засобами намагаються політично переслідувати представників опозиції. Тому, надважливим завданням є забезпечення належних правових

гарантій опозиційної діяльності та вироблення ефективних правових механізмів взаємодії державної влади та опозиції.

У дисертаційній роботі визначено методологію дослідження правових засад взаємодії державної влади та опозиції в період демократичної трансформації. Авторкою розкрито зміст поняття та виділено основні функції «опозиції»; з'ясовано сутність правових засад взаємодії державної влади та опозиції; здійснено класифікацію правових засад та форм взаємодії державної влади та опозиції; охарактеризовано механізми реалізації правових засад взаємодії державної влади та опозиції в період демократичної трансформації; досліджено зарубіжний досвід опозиційної діяльності у взаємодії з органами державної влади; виокремлено проблеми та визначено перспективи вдосконалення правового регулювання взаємодії державної влади та опозиції, виділено два основні напрямки реалізації засад взаємодії державної влади та опозиції у виді правових та політико-правових механізмів такої реалізації.

Дисертанткою доведено, що для успішної взаємодії державної влади та опозиції, в сучасних умовах демократичної трансформації Української держави з держави перехідного типу до конституційної найоптимальнішим варіантом є поєднання різних моделей опозиційної діяльності зважаючи на національні, політичні, історичні, економічні, геополітичні, культурні та соціальні чинники.

Загалом, аналізуючи дисертацію Пивовар М.С., можна зробити висновок, що ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується: оригінальністю змісту і логікою викладання матеріалу; широтою й різноманітністю опрацьованої джерельної бази; використанням власних авторських пропозицій щодо перспектив законотворення інституту опозиції в Україні.

Забокрицький Ігор Ігорович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права, який зауважив, що Україна як демократична, правова держава проходить черговий етап свого становлення. На цьому шляху дуже важливо інституційно забезпечити розвиток основних політичних та правових інститутів, заснованих на принципах верховенства права, демократії та прав людини.

На жаль, в Україні, як державі перехідного типу та гібридній демократії, відсутні належні механізми реалізації правових засад взаємодії державної влади та опозиції, що підтверджується політичними кризами, конституційними конфліктами та загальнонаціональними революційними подіями.

Бажання українського народу реалізувати незворотній курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію призвели до докорінних змін суспільно-політичного устрою за результатами Революції Гідності 2013-2014

рр. Повернута редакція Конституції України 2004 року актуалізувала проблематику взаємодії державної влади та опозиції як на рівні парламентської, так і на рівні позапарламентської опозиції та обумовила необхідність наукового пошуку правових засад такої взаємодії.

Механізми взаємодії державної влади та опозиції у європейських державах пройшли свій шлях становлення та розвитку. За цим критерієм держави Європи можна поділити на сталі демократії з багатолітніми традиціями та молоді демократії, становлення яких відбулося на межі 80-90-х років ХХ століття. До першої групи можна віднести Францію, Іспанію, Португалію, Великобританію, країни Бенілюксу та Скандинавські держави. До другої – держави східної Європи: Польщу, Словаччину, Румунію, Болгарію, Угорщину, держави Балтії, Чехію.

Також дисертанткою було досліджено та виокремлено принципи взаємодії влади та опозиції – це основні вихідні положення загального характеру, які визначають політико-правову природу, сутність та напрямки взаємодії державної влади та опозиції. Доведено, що взаємодія державної влади та опозиції повинна ґрунтуватися на таких принципах: 1) визнання державою опозиційної діяльності та права перебувати в опозиції до чинної державної влади; 2) політичного плюралізму; 3) зміни політичної позиції та вільного переходу в опозицію; 4) можливості припинення опозиційної діяльності; 5) рівності; 6) верховенства права; 7) законності; 8) демократизму; 9) гласності; 10) конструктивної діяльності влади та опозиції; 11) державної підтримки опозиційної діяльності; 12) взаємної відповідальності державної влади та опозиції.

Загалом, аналізуючи дисертацію Пивовар М.С., можна зробити висновок, що авторкою було розв'язано актуальні наукові завдання, які полягали у комплексному теоретичному дослідженні правових засад взаємодії державної влади та опозиції в умовах демократичної трансформації. Окремо слід зазначити, що вибір напрямку дослідження є актуальним та аргументованим, а тема є комплексно проаналізована та досліджена. Висновки та наукові положення дисертаційної роботи належним чином обґрунтовані, носять творчий характер. У дисертаційній роботі, проведеній на основі аналізу правової доктрини, нормативно-правових актів та практики їх реалізації були сформульовані висновки, рекомендації, проблеми та пропозиції щодо взаємодії державної влади та опозиції в Україні. Структура дисертації є чіткою, логічно побудованою та визначається метою і завданнями дослідження.

Загалом рецензенти вказали, що дисертація на тему: «Правові засади взаємодії державної влади та опозиції в період демократичної трансформації: перспективи законотворення», яка підготовлена за спеціальністю 081

«Право», відповідає наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», що затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, і може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Також рецензентами висловлені наступні зауваження:

Бортник Надією Петрівною:

- потребує додаткової аргументації позиція авторки, про те, що основною проблемою правових засад взаємодії державної влади та опозиції в Україні є відсутність на рівні положень Конституції України окремих статей, які б стосувалися політичної опозиції;

- необхідно звернути більше уваги конституційним обов'язкам парламентської опозиції в процесі її взаємодії з органами державної влади в період демократичної трансформації.

Забокрицький Ігор Ігорович:

- автору дисертаційного дослідження слід було приділити більшої уваги особливості функціонування парламентської опозиції в таких країнах як: Угорщина, Польща та Білорусія, де, як відомо, попри нормативне регулювання її діяльності вона не має достатнього важелю впливу на прийняття загальнонаціональних та владно державних рішень;

- не до кінця є зрозумілою смілива пропозиція авторки щодо внесення на законодавчому рівні зміни до статті 93 Конституції України в частині наділення лідера опозиції на рівні з Президентом України правом визнання законопроекту як невідкладного, що матиме наслідком розгляду останнього Верховною Радою України позачергово.

Водночас, всіма рецензентами зазначено, що висловлені зауваження є дискусійними та не впливають загалом на позитивну оцінку дисертаційної роботи.

З оцінкою дисертаційної роботи також виступили присутні на фаховому семінарі:

- ***Канцір Володимир Степанович*** – професор кафедри кримінального права і процесу, доктор юридичних наук, професор, який акцентував на тому, що рух України у напрямку правової держави потребує реалізації на практиці належних політичних та правових механізмів взаємодії державної влади та опозиції. З таких позицій тема дисертаційного дослідження є актуальною, а питання, які в ній піднімаються, цікавими, практичними та дискусійними.

Інтеграційні та глобалізаційні процеси, які сьогодні відбуваються у світі, значним чином впливають на зміни суспільної свідомості, де на

перший план виходять питання прав людини, їх забезпеченість та реалізація. Чим більше цьому приділяється увага та чим краще права людини реалізуються на практиці, тим більше держава вважається демократичною та правовою. Такого ж стану неможливо досягнути без належного врегулювання питань правових засад взаємодії державної влади та опозиції, особливо в період демократичного становлення молодій державі.

Дисертаційна робота є самостійним, завершеним дослідженням, в якому одержано нові, науково обґрунтовані результати, що, своєю чергою, є суттєвим внеском у розвиток теорії права, конституційного права та інших правових дисциплін.

– *Жаровська Ірина Мирославівна* – професор кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права, доктор юридичних наук, професор, відзначила, що в складних умовах, в яких сьогодні перебуває наша держава, особлива роль належить політичній опозиції, яка є індикатором та одним із основних рушіїв демократичних змін і розвитку України.

Беззаперечно, що питання вдосконалення механізмів взаємодії державної влади та опозиції сьогодні потребують нового теоретико-методологічного обґрунтування, з урахуванням зарубіжного досвіду та особливостей вітчизняної практики.

Одним із основних позитивів дисертаційного дослідження є те, що вирішення конкретних дослідницьких завдань ґрунтується на глибокому аналізі теоретичної літератури з теорії права і держави та конституційного права, а також правозастосовної практики. Авторка демонструє не тільки глибокі знання матеріалу, що є предметом дослідження, але й уміння його об'єктивно аналізувати, узагальнювати та робити науково обґрунтовані висновки.

Послідовність викладу матеріалу разом із змістом дослідження дають змогу не лише поглибити загальнотеоретичні та політико-правові знання щодо правових засад взаємодії державної влади та опозиції, але й одержати чіткі уявлення про наявні теоретичні та практичні проблеми і перспективи розвитку механізмів такої взаємодії загалом. Дисертаційне дослідження ґрунтується на новітніх теоретико-методологічних і концептуальних підходах, які застосовуються при аналізі законодавства, літератури та судової практики.

– *Гумін Олексій Михайлович* – завідувач кафедри кримінального права і процесу, доктор юридичних наук, професор, який наголосив на актуальності дослідження, що обумовлюється, на його думку, науковою та практичною важливістю вивчення правових засад взаємодії державної влади та опозиції, зазначаючи при цьому, що в Україні, на даний момент, ґрунтовні дослідження з цієї проблематики не проводилися.

Проведене дослідження дозволило в повній мірі досягнути поставленої мети та розкрити задекларовані завдання. Необхідно зазначити і про широку джерельну та методологічну базу дисертаційного дослідження, що дозволило аспірантці досягти достатньо повного та всебічного уявлення про предмет дослідження та запропонувати у роботі цілісну концепцію правових засад взаємодії державної влади та опозиції у період демократичної трансформації Української держави.

Дослідивши різноманітні наукові позиції, авторка виокремила власний підхід до розуміння понять опозиції в широкому і вузькому значенні та здійснила класифікацію правових засад та форм взаємодії державної влади та опозиції.

Дисертаційна робота Пивовар М.С. є завершеним комплексним науковим дослідженням проблематики правових засад взаємодії державної влади та опозиції в період демократичної трансформації і за своєю науковою та практичною цінністю, обсягом та оформленням повністю відповідає встановленим законодавством України вимогам.

– *Сливка Степан Степанович* – професор кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права, доктор юридичних наук, професор, який наголосив на тому, що позитивний результат проведеного дослідження досягнутий за рахунок правильної структурної побудови та логічних зв'язків між розділами (підрозділами) роботи, точно визначеної мети та завдань дослідження, коректно виділеного об'єкту та предмету дослідження, широкого методологічного інструментарію та опрацьованої кількості джерел.

Окремої увагу заслуговують дослідження дисертантки, що стосуються принципів, політико-правових і правових засад взаємодії державної влади та опозиції в яких аспірантка на теоретичному та практичному рівні показала історію, сучасність та основні проблемні аспекти такої взаємодії.

Проведене дисертаційне дослідження є завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, відповідає вимогам, які висуваються до такого виду робіт, тому може бути рекомендована до публічного захисту.

Зважаючи на висловлене, можна зробити висновок про те, що обговорювана дисертація є самостійним завершеним науковим дослідженням, у якому отримані нові обґрунтовані результати. Дисертація на тему: «Правові засади взаємодії державної влади та опозиції в період демократичної трансформації: перспективи законотворення», яка підготовлена за спеціальністю 081 «Право», відповідає наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», що затверджений

Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 і може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

В обговоренні дисертації також взяли участь:

– *Макарчук Володимир Степанович* – професор кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права, доктор юридичних наук, професор;

– *Гарасимів Тарас Зеновійович* – професор кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права, доктор юридичних наук, професор;

– *Личенко Ірина Олександрівна* – завідувач кафедри цивільного права та процесу, доктор юридичних наук, професор.

Усі висловлені відгуки учасників обговорення щодо дисертаційного дослідження Пивовар М.С. – позитивні.

З характеристикою наукової зрілості аспірантки виступив науковий керівник **Ковальчук Віталій Богданович**, доктор юридичних наук, професор, який зазначив, що обравши тему дисертаційного дослідження, Пивовар Майя Сергіївна крок за кроком системно працювала над розв'язанням завдань дослідження, що дозволило їй не лише здійснити комплексне наукове дослідження правових засад взаємодії державної влади та опозиції в період демократичної трансформації, але і обґрунтувати необхідність реформування такої взаємодії на практиці.

Дисертаційна робота Пивовар М.С. на тему: «Правові засади взаємодії державної влади та опозиції в період демократичної трансформації: перспективи законотворення» є комплексним, завершеним самостійним дослідженням, яке виконано на актуальну тему, вирізняється новизною, оригінальністю, логічною побудовою, має теоретичну і практичну значимість. Здійснені у дисертаційній роботі теоретичні та практичні узагальнення в сукупності вирішують нове наукове завдання – дослідження правових засад взаємодії державної влади та опозиції в період демократичної трансформації та мають важливе значення для подальшого розвитку юридичної науки.

Опубліковані наукові праці свідчать про належну кваліфікацію претендента на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Робота виконана на належному науковому рівні, відповідає встановленим вимогам, а, відтак, може бути рекомендована для подання у разову спеціалізовану вчену раду для подальшого прилюдного захисту.

4. Заслухавши та обговоривши доповідь аспірантки кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» Пивовар Майї Сергіївни, а також за результатами

попередньої експертизи представленої дисертації на фаховому семінарі зі спеціальності 081 «Право» Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», прийнято такі висновки щодо дисертаційної роботи на тему: «Правові засади взаємодії державної влади та опозиції в період демократичної трансформації: перспективи законотворення».

Висновок

фахового семінару зі спеціальності 081 «Право»

**Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка» про наукову новизну,
теоретичне та практичне значення результатів дисертації
«Правові засади взаємодії державної влади та опозиції в період
демократичної трансформації: перспективи законотворення»
здобувача вищої освіти ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право» (галузь знань 08 «Право»)
Пивовар Майї Сергіївни**

4.1 Актуальність теми дисертації. Україна як демократична правова держава проходить черговий етап свого становлення. На цьому шляху дуже важливо забезпечити інституційно розвиток основних політичних та правових інститутів, заснованих на принципах верховенства права, демократії та прав людини.

Однією з провідних ознак, базових характеристик сучасних розвинених демократичних держав є наявність фактичного існування та правового забезпечення діяльності опозиції як основної противаги можливій узурпації державної влади. Разом із тим, досвід функціонування опозиції в новітній історії Української держави показує цікаву тенденцію – деформоване розуміння сутності цього політико-правового інституту, зважаючи на повне його заперечення в радянській теорії та практиці державного будівництва.

За результатами проведеного дисертаційного дослідження розв'язані актуальні наукові завдання, які полягали в комплексному теоретичному дослідженні правових засад взаємодії державної влади й опозиції в умовах демократичної трансформації. У дисертаційній роботі, проведеної на основі аналізу правової доктрини, нормативно-правових актів та практики їх реалізації, сформульовані висновки, рекомендації та пропозиції.

Авторка аргументовано доводить, що правове регулювання взаємодії державної влади й опозиції повинно знайти відображення у прийнятому Верховною Радою України Законі України «Про опозицію та опозиційну діяльність», у якому повинні бути відображені засади діяльності парламентської опозиції, порядок її створення і припинення діяльності, повноваження у Верховній Раді України й у відносинах з іншими органами публічної влади, основні форми, методи й гарантії діяльності, фінансове забезпечення й відповідальність за порушення законодавства.

Теоретичною основою дослідження стали праці таких визнаних зарубіжних учених: Е. Арблестера, В. Баубліса, С. Божика, В. де Болінгброка, В. Гавела, Л. Даймонда, Р. А. Даля, М. Дюверже, Д.С. Міла, Р. Міхельса, Р. Паннета, Дж. Сарторі, М. Скачкаускаса, Ф. де Сюремена, А. де Токвіля, Ю.П. Ур'яса, Б. Шлосра, Й. А. Шумпетера та інших.

Теоретичною базою проведеного дослідження також стали наукові доробки таких українських учених: І. М. Берназюк, С. С. Бондар, В. В. Бусленка, Н. Ю. Вінничук, Н. А. Жук, І. В. Зарицької, Д. М. Зубрицької, У. В. Ільницької, В. П. Колісника, Л. О. Кочубей, О. В. Кукуруз, М. В. Оніщука, О. В. Петришина, Н. І. Піскарьової, І. А. Побочого, П. М. Рабіновича, В. В. Речицького, С. Г. Рябова, М. В. Савчина, В. В. Сичової, І. Є. Словської, О. В. Совгирі, М. М. Стефурака, Ю. М. Тодики, В. Л. Федоренка, А. Й. Француза, В. І. Шишкіна та інших.

Водночас сьогодні відчувається потреба нового дослідження правових засад взаємодії державної влади й опозиції в сучасних умовах демократичної трансформації Української держави, особливо в частині перспектив реформування й удосконалення правового регулювання такої взаємодії.

4.2 Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими напрямами університету та кафедри.

Дисертація відповідає Пріоритетним напрямам розвитку правової науки на 2016-2020 роки, затверджених Постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року, Плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» у 2015 році, затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 березня 2015 року № 213-р.

Тема дисертації відповідає науковому напрямку Навчально-

наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»: «Правові, психологічні та інформаційні проблеми розвитку державності в Україні», затвердженому Вченою радою Національного університету «Львівська політехніка» від 24 червня 2014 р., протокол № 5. Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри теорії та філософії права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» «Філософські та теоретичні концепції держави і права» (державний реєстраційний номер 0113U001356).

4.3 Особистий внесок здобувачки в отриманні наукових результатів.

Усі наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, отримані автором особисто. З наукових праць у дисертації знайшли відображення лише ті розробки та пропозиції, які є результатом власних досліджень дисертанта.

У дисертаційній роботі визначено методологію дослідження правових засад взаємодії державної влади та опозиції в період демократичної трансформації; з'ясовано поняття та сутність «опозиції» згідно з широким та вузьким підходами; розкрито поняття та сутність функцій опозиції під час її взаємодії з органами державної влади; проведено класифікацію правових засад і форм взаємодії державної влади та опозиції; визначено поняття «принципів взаємодії державної влади та опозиції» та запропоновано їх авторську класифікацію; проаналізовано два основних напрямки реалізації засад взаємодії державної влади й опозиції у виді правових та політико-правових механізмів такої реалізації; вивчено позитивний європейський досвід правового регулювання взаємодії державної влади та опозиції; виокремлено проблеми та визначено перспективи вдосконалення правового регулювання взаємодії державної влади та опозиції на сучасному етапі розвитку Української держави.

Методологічну основу дисертаційної роботи становлять світоглядні (філософські), загальнонаукові та спеціально-юридичні методи.

4.4 Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором рішень, висновків, рекомендацій.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується кількома чинниками: оригінальністю змісту і логікою викладання матеріалу; широтою й різноманітністю опрацьованої джерельної бази; використанням результатів соціологічних досліджень.

Емпіричну базу дослідження складають чинне та таке, що втратило чинність, національне законодавство, законопроектна база, положення конституцій та законодавство зарубіжних держав, практика Конституційного Суду України, судів загальної юрисдикції, політико-правові документи.

Це дозволило дисертантці запропонувати низку теоретичних висновків, законодавчих пропозицій і практичних рекомендацій, пов'язаних з проблемами взаємодії державної влади та опозиції.

4.5 Ступінь новизни основних результатів дисертаційної роботи порівняно з відомими дослідженнями аналогічного характеру.

Дисертаційна робота є одним із перших в українській правовій науці комплексним науковим дослідженням правових засад взаємодії державної влади й опозиції в період демократичної трансформації.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку положень та наукових висновків, зокрема:

вперше:

- обґрунтовано та сформульовано положення про те, що ефективна взаємодія державної влади та опозиції в перехідний час становлення держави є одним із ключових запобіжників можливої узурпації влади;
- наведено авторську класифікацію форм реалізації правових засад взаємодії державної влади та опозиції;
- сформульовано декілька взаємопов'язаних авторських визначень, згідно з якими: а) методологія дослідження правових засад взаємодії державної влади й опозиції в період демократичної трансформації – це система методів, підходів, способів, принципів наукового пізнання, загальнотеоретичних концепцій та категорій, які в сукупності розкривають правові засади такої взаємодії, зважаючи на їх специфіку та перспективи законотворчої діяльності; б) опозиція, згідно з широким підходом, – це сукупність парламентських, позапарламентських об'єднань, громадян України та інших категорій осіб, які не поділяють офіційний внутрішньополітичний та/чи зовнішньополітичний курс, який провадять органи державної влади; парламентська опозиція, відповідно до вузького підходу, – це сукупність депутатських фракцій та народних депутатів України, які не увійшли до складу коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, офіційно заявили про свою опозиційність та виявили бажання об'єднатися задля спільної роботи щодо критики діяльності Кабінету Міністрів України й контролю за ним; в) функції опозиції – це основні

напрямки, сфера діяльності суб'єктів опозиційної діяльності щодо їх впливу на суспільні відносини та відносини з органами державної влади; г) принципи взаємодії влади й опозиції – це основні вихідні положення загального характеру, які визначають політико-правову природу, сутність та напрямки взаємодії державної влади й опозиції;

- виділено два основні напрямки реалізації засад взаємодії державної влади й опозиції у виді правових та політико-правових механізмів такої реалізації;

- доведено, що для успішної взаємодії державної влади й опозиції в сучасних умовах демократичної трансформації Української держави з держави перехідного типу до конституційної найоптимальнішим варіантом є поєднання характеристик різних моделей опозиційної діяльності, зважаючи на національні, політичні, історичні, економічні, геополітичні, культурні та соціальні чинники;

удосконалено:

- систему принципів та правових механізмів взаємодії державної влади й опозиції;

- основні напрямки модернізації взаємовідносин між органами державної влади й опозицією;

- наукові положення про необхідність прийняття спеціального закону України, який повинен врегульовувати правовий статус та гарантії діяльності опозиції;

отримали подальший розвиток:

- розуміння сутності й основних функцій опозиції в демократичній державі;

- наукові розвідки про ефективність політико-правових механізмів вирішення конституційних конфліктів у новітній історії України;

- дослідження зарубіжного досвіду взаємодії державної влади й опозиції в європейських державах республіканської форми правління

4.6 Перелік основних праць, в яких викладені результати дисертаційного дослідження.

Статті у наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав:

1. Пивовар М. Політична опозиція та її роль в процесі становлення демократичної, правової держави. *Economic and law paradigm of modern society*. 2018. Issue 2. С. 111–116.

2. Пивовар М. С. Правові засади взаємодії державної влади та опозиції в Україні та Литовській Республіці : порівняльний аналіз. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 5. Том 1. С. 44–47.

3. Пивовар М. С. Проблеми правового регулювання взаємодії державної влади та опозиції в сучасній Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2019. Випуск 23. С. 122–126.

4. Пивовар М. С. Правові гарантії опозиційної діяльності : досвід Французької Республіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2019. Випуск 58. Том I. С. 39–42.

5. Пивовар М. С. Напрямки реформування Верховної Ради України в механізмі взаємодії державної влади та опозиції. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. Випуск № 6, vol. 2. С. 250-254.

Тези доповідей на конференціях, круглих столах, семінарах та симпозиумах:

1. Пивовар М. С. Поняття, структура та функції інституту парламентської опозиції. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави* : збірник тез VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 30 травня 2018 р.). Львів : ННПП НУ «Львівська політехніка», 2018. С. 43–44.

2. Пивовар М. С. Парламентська опозиція : історія становлення, поняття та види. *Теорія і практика конституціоналізму : український та зарубіжний досвід* : збірник матеріалів учасників Четвертої всеукраїнської науково-практичної конференції Національного Університету «Львівська політехніка» (Львів, 27 квітня 2018 р.). Львів : ННПП НУ «Львівська політехніка», 2018. С. 82–87.

3. Пивовар М. С. Права парламентської опозиції на представництво у керівництві парламенту та її органів : перспективи законотворення. *Конституційна реформа в Україні : досвід країн Центральної і Східної Європи* : збірник матеріалів учасників Першої науково-практичної конференції Національного університету «Львівська політехніка» (Львів, 19 квітня 2019 р.) / упоряд. І. Софінська ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львівська Політехніка», Навч.-наук. ін-т права та психології. Львів : Каменярь, 2019. С. 58–60.

4. Пивовар М. С. Вестмінстерська модель парламентської опозиції : досвід для України. *Правові засади європейської та євроатлантичної*

інтеграції України: досягнення та перспективи : матеріали учасників Третьої всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 22 листопада 2019 р.). Львів : Каменяр, 2019. С. 55–59.

5. Пивовар М. С. Інститут політичної опозиції в контексті захисту прав людини: досвід для України // Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Кропивницький, 27–28 травня 2020 р.). – 2020. – С. 280–282.

6. Пивовар М. С. Взаємодія опозиції та державної влади в контексті реформування Верховної Ради України // Конституційна реформа в Україні: досвід країн Центральної і Східної Європи : збірник матеріалів Другої міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 16 жовтня 2020 р.). – 2020. – С. 114–117.

4.7 Апробація основних результатів дослідження на конференціях, симпозиумах, семінарах тощо.

Дисертація виконана й обговорена на засіданнях кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права Національного університету «Львівська політехніка», а також на науково-практичних конференціях, зокрема на Четвертій всеукраїнській науково-практичній конференції «*Теорія та практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід*» (м. Львів, 27 квітня 2018 р.), Сьомій всеукраїнській науково-практичній конференції «*Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*» (м. Львів, 30 травня 2018 р.), Першій науково-практичній конференції Національного університету «Львівська політехніка» «*Конституційна реформа в Україні: досвід країн Центральної і Східної Європи*» (м. Львів, 19 квітня 2019 р.), Третій всеукраїнській науково-практичній конференції Національного університету «Львівська політехніка» «*Правові засади європейської та євроатлантичної інтеграції України: досягнення та перспективи*» (м. Львів, 22 листопада 2019 р.), Першій Міжнародній науково-практичній конференції «*Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції*» (м. Кропивницький, 27–28 травня 2020 року), Другій науково-практичній конференції Національного університету «Львівська політехніка» «*Конституційна реформа в Україні: досвід країн Центральної і Східної Європи*» (м. Львів, 16 жовтня 2020 р.).

4.8 Наукове значення виконаного дослідження.

Дисертація має теоретично-прикладний характер, а сформульовані й обґрунтовані в ній висновки і пропозиції становлять науковий інтерес

і можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження правових засад взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади;

- у навчальному процесі – при підготовці відповідних розділів підручників з теорії та філософії права, конституційного права, історії політичних та правових вчень, у викладанні навчальних курсів, в науково-дослідній роботі студентів.

4.9 Практична цінність результатів дослідження із зазначенням конкретного підприємства або галузі народного господарства, де вони можуть бути застосовані.

Практична цінність результатів дисертаційного дослідження полягає у використанні їх:

- у правотворчій діяльності – під час підготовки законопроекту «Про опозицію» та вдосконалення чинних положень Конституції та законів України, які регулюють правові механізми взаємодії державної влади й опозиції;

- у правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності практичної роботи органів та посадових осіб державної влади у процесі взаємодії з суб'єктами опозиційної діяльності.

4.10 Оцінка структури дисертації, її мови та стилю викладення.

Дисертація складається із анотації, вступу, трьох розділів, що містять 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Дисертація Пивовар Майї Сергіївни «Правові засади взаємодії державної влади та опозиції в період демократичної трансформації: перспективи законотворення» за структурою, мовою та стилем викладення матеріалу відповідає вимогам, встановленим Міністерством освіти і науки України.

4.11 Відповідність дисертації паспорту спеціальності, за якою вона представлена до захисту.

Дисертація Пивовар Майї Сергіївни, аспірантки кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» на тему: «Правові засади взаємодії державної влади та опозиції в період демократичної трансформації: перспективи законотворення», яка підготовлена за спеціальністю 081 «Право», відповідає наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора

філософії», що затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 і може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

У ході обговорення дисертаційної роботи не було висунуто жодних зауважень щодо суті самої роботи.

З урахуванням вище зазначеного, фаховий семінар зі спеціальності 081 «Право» Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» ухвалив:

- 5.1** Дисертація Пивовар Майї Сергіївни, аспірантки кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» на тему: «Правові засади взаємодії державної влади та опозиції в період демократичної трансформації: перспективи законотворення» (спеціальність 081 «Право»), є завершеною науковою працею, у якій запропоновано шляхи з розв'язання важливих науково-практичних завдань, а саме: здійснено комплексне науково-практичне дослідження правових засад взаємодії державної влади та опозиції на сучасному етапі її розвитку та обґрунтовано необхідність конкретних пропозицій щодо вдосконалення такої взаємодії на практиці.
- 5.2** У 11 наукових публікаціях автора повністю відображені основні результати дисертації, з них 4 статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у науковому періодичному виданні іншої держави, 6 тез виступів на конференціях та науково-практичних заходах.
- 5.3** Дисертація Пивовар Майї Сергіївни, аспірантки кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» на тему: «Правові засади взаємодії державної влади та опозиції в період демократичної трансформації: перспективи законотворення», яка підготовлена за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167).

5.4 З урахуванням наукової зрілості, професійних якостей Пивовар Майї Сергіївни, аспірантки кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» дисертація на тему: «Правові засади взаємодії державної влади та опозиції в період демократичної трансформації: перспективи законотворення» підготовлена за спеціальністю 081 «Право» рекомендується для подання до розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

За затвердження висновку проголосували:

за 11 (одинадцять)

проти – немає

утримались – немає

Голова фахового семінару
зі спеціальності 081 «Право» –
директор Навчально-наукового
інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»,
доктор юридичних наук, професор

В.Л. Ортинський

Рецензенти:

доктор юридичних наук,
професор, завідувач кафедри
адміністративного та
інформаційного права

Н.П. Бортник

кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри
теорії та філософії права,
конституційного
та міжнародного права

І.І. Забоклицький

Відповідальний у ІППО
за атестацію PhD
доктор юридичних наук,
професор, заступник директора
Навчально-наукового інституту
права, психології та інноваційної
освіти

Т.З. Гарасимів